

BOEKEN

Catherine MERRIDALE

Lenin in de trein.

De reis die de wereld veranderde

Catherine MERRIDALE, *Lenin in de trein.*

De reis die de wereld veranderde, Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers, 2017, 288 pp., ISBN 9789046821251.

Realiteit is geregeld sterker dan fictie. Dit blijkt nogmaals uit *Lenin in de trein*. *De reis naar de revolutie*, het boeiende relaas van Lenins clandestiene reis van Zwitserland, dwars door Duitsland (met financiële steun van Berlijn), naar Sint-Petersburg in 1917. Deze hele episode illustreert ook hoe cynisch het er in de internationale politiek aan toe kan gaan. De auteur, de Britse historica en Ruslandkenner Catherine Merridale schreef eerder onder meer een 'biografie' van het Kremlin, het gebouw dat als geen ander Rusland en de Russische geschiedenis symboliseert.

In 1917, het meest uitzichtloze jaar van de oorlog, zit de situatie aan het westelijk front muurvast. Maar wat met het front in Oost-Europa? Een groep Duitse ambtenaren en diplomaten suggereert een vermetel plan: waarom niet Lenin, de meest beruchte van alle Russische revolutionairen, terug naar zijn vaderland smokkelen? Zij hopen op die manier de bolsjewieken aan de macht te brengen in Sint-Petersburg en de oorlog aan het oostelijk front te stoppen. Dat moet toelaten de geallieerde legers in het westen de genadeslag te geven. Niet dat Berlijn veel op heeft met Lenin en zijn medestanders: ze zijn niet meer dan een bende verachtelijke maar hoogst bruikbare criminelen.

Catherine Merridale reconstrueert nauwgezet Lenins reis. Zij doet de reis over en houdt daarbij rekening met de oorlogsomstandigheden en gebrekkige verbindingen uit 1917. Niet alleen Lenin krijgt aandacht. Merridale richt de schijnwerpers ook op de vele kleurrijke personages die bij de voorbereiding van de reis betrokken zijn, en op de situatie in Rusland en Sint-Petersburg, die na de Februarirevolutie (23 februari-2 maart, voor het Westen 8-15 maart) alsmat chaotischer wordt.

Samen met een dertigtal medestanders vertrekt Lenin op 9 april uit Zürich. Een alerte agent van de Britse inlichtingendienst in Bern merkt als enige Lenins afreis op. Over wat Lenin in Rusland kan aanrichten, lopen de meningen van verschillende inlichtingendiensten sterk uiteen. Het is trouwens opvallend dat zogenaamde 'experten' de situatie in Rusland en de impact van echte of vermeende 'leiders' meestal verkeerd inschatten. Wie alvast geen illusies heeft over Lenins ware bedoelingen is Winston Churchill. De Duitsers moeten wel ten einde raad zijn, concludeert hij, als ze besluiten 'het meest verschrikkelijke wapen van allemaal tegen Rusland in te

zetten. Ze vervoerden Lenin als een pestbacil in een verzegelde goederenwagon van Zwitserland naar Rusland’.

Begin 1917 escaleert de situatie in Rusland volledig. Op 2 (15) maart treedt de tsaar af. Driehonderd jaar autocratie wordt in één week weggeveegd. Bij zijn aankomst in Sint-Petersburg op 3 (16) april wordt Lenin geconfronteerd met een groep ruziënde bolsjewieken, die het over zo goed als niets eens zijn. Hij stelt meteen orde op zaken: van enige vorm van samenwerking met mensjewieken kan geen sprake zijn, alle macht komt in handen van sovjets van arbeiders en boeren. En vooral, er moet onmiddellijk een einde komen aan de ‘imperialistische roversoorlog’. Ook voor veel bolsjewieken gaat dit ‘programma’ veel te ver. De vraag is dan ook hoe Lenin, bij zijn aankomst duidelijk in een geïsoleerde positie, er op korte tijd in slaagt de partij aan zijn kant te krijgen en op 27 oktober (7 november) de macht kan veroveren? Het antwoord is eenvoudig: de steeds hopelozere situatie in Sint-Petersburg – en Rusland – waardoor Lenins eisen naadloos aansluiten bij de verzuchtingen van de vele manifestanten. In alle oorlogvoerende landen worden de levensomstandigheden in de loop van 1917 steeds benarder, maar in Rusland is de situatie volledig uitzichtloos. De voorraden graan, brandstof en medicijnen raken volledig uitgeput. Fabrieken gaan dicht en er worden geen lonen meer uitbetaald. In deze omstandigheden klinkt Lenins slogan ‘brood, vrede en land’ veel mensen als muziek in de oren. Komt daarbij dat de Voorlopige Regering en de mensjewieken niet verder raken dan eindeloos gekibbel en dat ze terugschrieken voor elke doortastende maatregel. Zij zijn in geen geval opgewassen tegen Lenins onverbiddelijke rechtlijnigheid. Niemand kan zich illusies maken over het karakter van het regime dat hij wil vestigen. Op 7 november

1917 grijpen de bolsjewieken de macht. Al snel gedraagt Lenins regering zich net zo dictatoriaal en genadeloos als het oude regime. Zijn reisgenoten in de verzegelde wagon, bijna allemaal geharde revolutionairen, mogen dit vroeg of laat zelf ondervinden. Sommigen gaan al ten onder tijdens de revolutie en de burgeroorlog, de anderen worden geliquideerd tijdens Stalins zuiveringen. In veel gevallen worden zij voor lange tijd geschrapt uit de Sovjetgeschiedenis. Lenins tegenstanders brengen het er doorgaans beter vanaf. Zij kunnen op tijd de Sovjet-Unie ontvluchten. Terloops waarschuwt Merridale voor onrealistische verwachtingen bij recente opstanden en andere ‘lentes’. Alle beloftevolle slogans en juichende menigtes ten spijt volgt de ontuchtering meestal snel. ‘Dictaturen bevrijden slechts zelden het volk, en het gebruik van geweld brengt geen vrede’, besluit Merridale. Het kan lang duren vooraleer landen zonder democratische tradities een min of meer stabiele staatsvorm vinden.

De vrede van Brest-Litovsk van 3 maart 1918 maakt een einde aan de oorlog tussen Rusland en Duitsland. Maar dit betekent uiteraard niet het einde van het geweld in Rusland zelf. Welke herinneringen aan Lenin en de gebeurtenissen van een eeuw geleden leven nu nog in het huidige Rusland? Decennialang wordt Lenin, althans in het openbaar, vereerd als een halve heilige. In de late jaren 1980, onder Mikhaïl Gorbachev, begint de Lenincultus te tanen en wordt een realistischer beeld van de eerste Sovjetleider geschetst. In 2000, wanneer Vladimir Poetin voor het eerst president wordt, krijgt de overwinning in de Tweede Wereldoorlog de grootste aandacht. Bij het eeuwfeest van de Russische Revolutie viel vooral een grote dubbelzinnigheid op: de herdenking mocht vooral geen al te grote nieuwsgierigheid naar minder fraaie aspecten van het verleden aanmoedigen. Poetins

Rusland, dat officieel dweept met de oude Romanovs en de nationalistische Russische Kerk, wou met de herdenking mensen vooral het belang van een sterke staat doen inzien. Commentaar overbodig.

Dr. Maria De Waele, historica

Jaak BREPOELS Wat zoudt gij zonder 't werkvolk zijn? De geschiedenis van de Belgische arbeidersbeweging (1830-2015)

Jaak BREPOELS, *Wat zoudt gij zonder 't werkvolk zijn? De geschiedenis van de Belgische arbeidersbeweging (1830-2015)*, Leuven: Uitgeverij Van Halewyck, 2015, 655 pp., ISBN: 9789461314277.

Het magnum opus van Jaak Brepoels, *Wat zoudt gij zonder 't werkvolk zijn?* is, mede door zijn wat kronkelige uitgavegeschiedenis, altijd een weliswaar populair maar niettemin

onderbelicht en onderschat werk gebleven. De nieuwe en sterk herziene uitgave van Uitgeverij Van Halewyck is een goede gelegenheid om dit belangrijke werk nog eens onder de aandacht te brengen.

Er zijn weinig werken die zo breed en diepgaand de geschiedenis van de Belgische arbeidersbeweging in kaart brengen als *Wat zoudt gij zonder 't werkvolk zijn?* Het boek gaat terug tot 1830, omvat alle stromingen (socialisme, communisme ...), takken (partij, vakbond ...) en kleuren (socialistisch, christelijk, liberaal) van de beweging en trekt de lijn door tot 2015. Qua reikwijdte komt ons enkel *De droom van een betere wereld* van Amsab-directeur Geert Van Goethem voor de geest. Maar dat werk is beknopter en is eerder een overzicht dan een referentiewerk.

Enigszins ironisch is *Wat zoudt gij zonder 't werkvolk zijn?* ondertussen zelf een stuk van de geschiedenis geworden die het beschrijft. De eerste uitgave verscheen zowaar al veertig jaar geleden, in 1977. Dat was toen nog bij Kritak, de linkse en zeer geëngageerde uitgeverij uit Leuven. Behalve een historische studie was het werk ook een poging om de geesten te verlichten en aldus de wereld te veranderen of, afhankelijk van het standpunt van de lezer, zelfs te verbeteren. De katholieke arbeidersbeweging heette toen nog 'een manoeuver van de burgerij', het kapitalisme daverde op zijn grondvesten en de Belgische Socialistische Partij 'volhardde in de boosheid' toen ze niet deed wat ze volgens de auteur, een historicus en bewogen en geëngageerd politicus, moest doen. Dat eerste deel eindigde in 1966. De resterende jaren werden in 1981 behandeld in een tweede deel dat eerder een commentaar was op de politieke actualiteit. Toch kreeg het de ondertitel *Anderhalve eeuw arbeidersstrijd, deel 2* mee. In 1988 dan, ook alweer dertig jaar geleden, verscheen nog een verkorte heruitgave waarin de twee delen